

BİR DIŞ POLİTİKA AKTÖRÜ OLARAK AVRUPA BİRLİĞİ VE SURİYE KRİZİ

Esad sonrası dönemde Suriye’de yönetimi ele geçirecek gruplara ilişkin belirsizlik, AB’yi muhalif güçlere karşı desteğinin her zaman mesafeli bir çizgide olmasına neden olmuştur. Çünkü AB Suriye’de radikal İslamcıların ya da AB çıkarlarına karşı davranma potansiyeline sahip güçlerin Suriye’de yönetimi ele geçirmesinden kaygı duymaktadır.

Seven ERDOĞAN

İlk olarak 2010 yılında Tunus’ta başlayan ve kısa süre içinde tüm Ortadoğu’yu etkisi altına alan Arap ayaklanmalarına dünya kamuoyu hazırlıksız yakalanmıştır. Yüzyıllardır dış aktörlerin müdahaleleriyle kaderi belirlenen bir coğrafyada, kendi dinamikleri kaynaklı kitlesel bir değişim talebinin yaşanması tüm dünya açısından şaşırtıcı olmuştur. Ortadoğu’da beklenmeyen bir şekilde ortaya çıkan bu ayaklanmalar, dünyayı pepyeni bir Ortadoğu gerçeği ile karşı karşıya bırakmıştır. Böyle bir ortamda, Avrupa Birliği (AB) de

dâhil olmak üzere Ortadoğu’da çıkarları söz konusu olan hiçbir aktör, kendi üzerinde etkiler ortaya çıkaran ayaklanmalara kayıtsız kalamamıştır. Bu yazı kapsamında, Avrupa Birliği’nin Arap ayaklanmalarının en dramatik örneklerinden biri olan ve halen de devam etmekte olan Suriye Krizi karşısındaki tutumu konusu üzerinde durulmuş ve AB’nin Suriye Krizi dâhilinde halen etkin bir dış politika aktörü olarak hareket etmediği sonucuna varılmıştır.

Kriz Öncesi Dönemde AB-Suriye İlişkileri

Soğuk Savaş yıllarında her ne kadar Sovyetler Birliği ile daha yakın ilişkiler içinde olsa da, Suriye 1977 yılında AB ile bir Ortaklık Anlaşması imzalamıştır. Halen yürürlükte olan bu Ortaklık Anlaşması imzalandığı günden beri taraflar arasındaki ilişkinin yasal dayanağını oluşturmaktadır. Ortaklık Anlaşması sonrası dönemde AB-Suriye ticaret hacmi sürekli bir artış göstererek AB'yi Suriye ticaretinin en önemli aktörlerinden biri haline getirmiştir. Ortaklık Anlaşması'nın imzalanmasının ardından AB Suriye'ye mali yardımlar da tahsis etmiştir. Ancak Suriye hükümetinin AB tarafından sağlanan mali yardımlara hak kazanmak için AB'nin özellikle Suriye'de insan haklarının geliştirilmesine ilişkin beklentilerini yerine getirmek konusundaki çekinceleri Suriye'nin bu yardımlardan yeteri kadar faydalanamamasına neden olmuştur.

1990'larla birlikte Soğuk Savaş koşullarının ortadan kalktığı yeni bir dünya düzeni ortaya çıkmış ve bu yeni dünya düzeni AB'yi de farklı bir dış politika aktörü olmaya zorlamıştır. Bu süreçte farklı politikalar geliştiren AB, Akdeniz'deki komşuları ile ilişkilerini geliştirmek üzere Barselona Süreci'ni başlatmış ve MEDA programını uygulamıştır. Suriye bu iki yapıya da dâhil edilmiştir. İlâveten, Suriye 2000'li yıllarda ortaya çıkan Avrupa Komşuluk Politikasının güney bileşeninde yer almıştır. Krizin ardından 2012 yılında AB, Suriye ile arasında 1977'den beri yürürlükte olan Ortaklık Anlaşması'nı tek taraflı olarak dondurmıştır.

Kriz öncesi dönemde AB'nin Suriye'ye yaklaşımı Batı'nın Ortadoğu ülkelerine genel yaklaşımı ile uyumlu olmuştur. Yani, AB de diğer Batılı aktörler gibi güvenlik ve istikrar adına Suriye'de otoriter bir rejimin varlığına göz yumarak rejimle faydacı ilişkiler kurmaya yönelik bir politika izlemiştir. Bu anlamda, aşağıdaki bölümde göreceğimiz üzere AB'nin Esad rejimi karşısından muhalif güçlere yakın bir tutum içinde olması, AB'nin geleneksel Suriye politikasında önemli bir sapma olarak karşımıza çıkmaktadır.

AB'nin Esad ve Muhalif Güçlere Karşı Tutumu

Bilindiği üzere 2008 sonrası dönemde AB ülkelerinin gündemindeki en önemli konu Avro Krizi ile mücadele olmuştur. Avro Krizi nedeniyle yaşamsal bir sınavdan geçen AB, Suriye Krizi de dâhil olmak üzere Ortadoğu'da yaşanan gelişmelere sınırlı bir şekilde dahil olabilmektedir.

AB yaptırımlar yoluyla Esad rejimini ekonomik ve siyasi olarak zayıflatarak Suriyeli sivillere karşı şiddet kullanma kapasitesini düşürmeyi hedeflemiştir.

Suriye'de kriz ortamının baş göstermesinin ardından, AB Esad rejiminin Suriye halkına karşı benimsediği tutumdan duyduğu memnuniyetsizliği açıkça ortaya koymuştur. Buna karşın AB, Esad rejimini güç yoluyla devirmeye yönelik her türlü alternatif çözüm önerisine mesafeli durmuş ve Suriye'deki muhalif güçlere sınırlı da olsa destek sağlamıştır. Başka bir deyişle, Esad rejimi açık bir şekilde düşman ilan edilmeden, muhalefet güçleri üstü kapalı bir şekilde desteklenerek rejim güçlerine karşı daha fazla dirençli olmalarına katkıda bulunulmuştur. Ek olarak, AB yaptırımlar yoluyla Esad rejimini ekonomik ve siyasi olarak zayıflatarak Suriyeli sivillere karşı şiddet kullanma kapasitesini düşürmeyi hedeflemiştir.

AB, krizin bitmesi için diplomatik yolların kullanıldığı bir çözüm sürecinin önemini her zaman vurgulamıştır. Bu kapsamda, BM'nin Suriye konusundaki kararlarını ve Cenevre'de Suriye'nin geleceğine ilişkin gerçekleştirilen konferanslarda alınan kararlar, AB tarafından desteklenmiştir. AB genel olarak Suriye'nin çok uluslu ve çok dinli yapısının bütüncül bir devlet çatısı altında Suriye halkının isteklerine sistem içinde yer verecek şekilde devamından yana bir tutum içinde olmuştur.

Suriye muhalefetinin tutarlı ve bütüncül bir yapıda olmaması, AB de dâhil olmak üzere tüm dış aktörlerin muhalif güçleri desteklemesini zorlaştırmıştır. Aralık 2012'de Suriye Muhalefeti ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu, AB tarafından Suriye halkının yasal temsilcisi olarak tanınmıştır. Bu tanıma, sonraki süreçte AB üyesi ülkelerin bu gruba askeri mühimmat desteği de olmak üzere çeşitli yardımlarda bulunmasını imkânlı hale getirmiştir. Buna karşın, Esad sonrası dönemde Suriye'de yönetimi ele geçirecek gruplara ilişkin belirsizlik, AB'yi muhalif güçlere karşı desteğinin her zaman mesafeli bir çizgide olmasına neden olmuştur. Çünkü AB Suriye'de radikal İslamcıların ya da AB çıkarlarına karşı davranma potansiyeline sahip güçlerin Suriye'de yönetimi ele geçirmesinden kaygı duymaktadır.

AB genel olarak Suriye'nin çok uluslu ve çok dinli yapısının bütüncül bir devlet çatısı altında Suriye halkının isteklerine sistem içinde yer verecek şekilde devamından yana bir tutum içinde olmuştur.

Suriye Krizi'ne ilişkin olarak bölgesel ve küresel aktörler birbiriyle çelişen çıkar tanımlamalarına sahip olmuştur. Bu durum, Suriye'de rejim ve muhalif güçler arasında devam eden mücadelede bölgesel ve küresel aktörlerin farklı aktörleri desteklemesini beraberinde getirmiştir. Hiç şüphesiz ki bu durum Suriye Krizi'nin bu kadar uzun sürmesinde ve halen nihayetlenmesi için güçlü bir umut ışığının belirmeyişinin arkasında yatan en önemli sebeplerden biridir.

Suriye Krizi'nin AB'ye Düşündürdükleri

Avrupa tarihsel süreçte her zaman Ortadoğu'ya ilgili duymuştur. AB'nin Ortadoğu'daki krizlere kayıtsız kalamamasının en önemli sebeplerinden biri, Avrupa'nın yakınında ortaya çıkan bu krizin Avrupadaki güvenlik ortamına zarar vermesi ihtimali olmuştur. Suriye Krizi de AB tarafından hem güvenlik, hem de insani boyutu olan bir kriz olarak görülmüş ve bu nedenle de AB'nin bu krize müdahil olması zorunlu bir hal almıştır.

AB tarafından Suriye'deki krizi bir yandan da kendi iç güvenliğini tehdit etme potansiyeline sahip bir kriz olarak görülmüştür. Bunun arkasında yatan faktörlerden en önemlisi, AB vatandaşlarının muhaliflere destek olmak üzere Suriye'ye savaşmaya gitmeleri olmuştur. Avrupa Komisyonu, bu kişilerin özellikle Suriye'de savaşın geri dönmelerinin ardından AB üyesi ülkelerde güvenlik zaafının ortaya çıkmasına neden olacağına işaret ederek üye devletleri gereken önlemleri almaları konusunda defalarca uyarmıştır.

AB hem Suriye'ye, hem de Suriye'deki kriz ortamından kaçan Suriyelilerin sığındıkları Türkiye, Lübnan ve Ürdün gibi komşu ülkelere insani yardımlarda bulunmuştur. Suriyelilerin yaşadıkları insanlık dramını azaltmak için oldukça yetersiz düzeyde olan bu yardımlar, aynı zamanda Suriye'deki kriz ortamından kaçanların AB ülkelerine yasal olmayan yollarla

girmelerinin önüne geçmek üzere bir önlem olarak da görmek mümkündür. AB, Suriye Krizi sonrası dönemde yaptığı insani yardımlarla ülkelerinden kaçan Suriyelilerin AB üyesi ülkelere yasal olmayan yollardan girerek iç güvenlik ve huzuru tehdit etmesine engel olmaya da çalışmıştır.

Arap ayaklanmaları AB tarafından ilk etapta Ortadoğu'nun gerekli ekonomik ve siyasi dönüşümleri yaşayarak uzun vadede istikrarlı bir bölge haline gelmesine imkân verecek bir süreç olarak görülmüştür. Buna ek olarak, Arap ayaklanmalarının bölge ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmek için bir fırsat sunacağına inanılmıştır. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, Suriye Krizi de dâhil olmak üzere tüm Arap ayaklanmalarının Avrupa'nın güvenlik ve refahına olumlu etkileri olacağı düşünülmüştür.

Suriye Krizi, AB de dâhil olmak üzere ilgili tüm aktörler açısından fırsatlar ve tehditler barındırmaktadır. AB bu tehditleri azaltabildiği ve fırsatlardan yararlanmayı bildiği ölçüde bu krizde etkili bir aktör olarak ortaya çıkabilir. Ne zaman biteceği henüz belli olmayan Suriye Krizi sonrasında tüm dünya farklı bir Suriye ile karşı karşıya kalacaktır. Bu zamana kadar ki performansı dikkate alındığında, AB'nin yeni Suriye'ye pek de hazırlıklı yakalanacağından bahsetmek mümkün değildir.

AB, 1990'larda yaşanan Körfez Krizi ve Yugoslavya'nın dağılmasının ardından Balkanlarda yaşanan krizlerde etkin bir tavır sergilememesi sebebiyle oldukça yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Benzer bir biçimde, AB'nin Arap ayaklanmaları genelinde ve Suriye Krizi özelinde de etkin bir dış politika aktörü haline geldiğinden bahsetmek oldukça güçtür. Halen AB, üye devletlerin ön planda olduğu bir yapıda ikincil önemde sözleri dikkate alınan bir dış politika aktörü olarak hareket etmektedir. Bu durumun, Lizbon Antlaşması da dâhil olmak üzere 1990 sonrası dönemde AB'yi güçlü bir dış politika aktörü haline getirmek üzere atılan adımların sorgulanmasına ve AB'nin gelecek dönemde de dış politika konusunda yeniden ağır eleştirilere maruz kalmasına neden olması olasılığı yüksektir. ○

Öğr. Gör., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi